

Osvrti i kritike

Liber Statutorum Civitatis Ragusii compositus anno MCCLXXII / Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272. (priredili i na hrvatski jezik preveli Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić; uvodnu studiju napisala Nella Lonza). Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku 2002., 680 str.

U 13. stoljeću Dubrovnik je postao najvažnije trgovačko i pomorsko središte u ovom dijelu Sredozemlja. Stoga su dubrovačkim obrtnicima, trgovcima, pomorcima i poduzetnicima bili potrebni čvrsti i precizni propisi koji bi im jamčili pravnu sigurnost u međusobnim odnosima, kako u gradu tako i u inozemstvu. Taj temeljni pravni dokument dubrovačke komune, kasnije Republike, bio je *Statut* izglasan od Velikoga i Maloga vijeća i tadašnjeg kneza Marka Justinijanija, a potom prihvaćen na javnom zboru dubrovačkog puka 29. svibnja 1272. To je vrijeme kada se i u drugim europskim sredinama zapisuje pravo i kada se, napose u zajednicama komunalnog tipa, statuti oblikuju kao osi pravnog poretka. Nakon gradskih zajednica Italije i zapadnog Sredozemlja, val pisanog definiranja prava zapljusnuo je i hrvatsku obalu. Neke su najstarije verzije statuta dalmatinskih gradova, poput zadarskog i trogirskog, nažalost propale, a naš najstariji sačuvani statut je Korčulanski iz 1265. Dubrovački statut od njega je mlađi nepuno desetljeće, a iz europskog očista slijedi iza ne tako dugačkog niza starijih sačuvanih gradskih statuta (Volterre, Trevisa, Padove, Verone i Venecije). Naravno, Dubrovnik je i prije Statuta imao zakone koji su osiguravali mirni razvoj trgovačke komune. No, te pravne norme bile su često nepotpune i nejasne, a nisu bile ni sistematski sredene i objedinjene. Sa statutarnom kodifikacijom stvoreni su čvrsti pravni temelji na kojima se grad razvijao u idućim stoljećima. *Statut* je, naime, uz dopune i druge zakonske zbirke (*Liber viridis* i *Liber croceus*), ostao na snazi sve do sloma Republike 1808.

Statut je podijeljen na osam izvorno nenaslovljenih knjiga koje reguliraju različitu pravnu materiju iz svih segmenata života gradske zajednice. Knjige ukupno sadrže 487 glava. Prema naslovima glavâ razvidan je i sadržaj pojedinih knjiga. Prva knjiga (34 glave) uređuje prava i dužnosti komunalnih ustanova, vijeća, kneza i magistrata, te prava Crkve, crkvenih dužnosnika, nadbiskupa, svećenika i redovnika. Druga knjiga (33 glave) sadrži obrasce prisega koje su morali polagati državni magistrati i službenici. Treća knjiga (61 glava) regulira ustroj sudova i sadrži odredbe postupnog prava. Četvrta knjiga (80 glava) posvećena je obiteljskom i nasljednom pravu, a najveći broj odredbi tiče se ženidbe i miraza. Peta knjiga (45 glava) sadrži zakone o nekretninama u gradu i na izvangradskom području. U toj su knjizi posebno važni precizni urbanistički i građevinski propisi te uredbe o korištenju javnih površina. Tu su uključeni i zakoni o uzajamnim obvezama obrađivača zemlje (polovnika i kmetova) i zemljovlasnika. Šesta knjiga (45 glava) u cjelini je posvećena kaznenom pravu. Sedma knjiga (67 glava) detaljno uređuje pomorsko pravo. Osma knjiga (99 glava) sadrži dopunske zakone za prethodne knjige. Za legislativnu sistematizaciju Statuta bio je posebno zaslužan dubrovački pravnik i diplomat Frano Gondola (1539-1589). Radi lakšeg korištenja, on je zakonske odredbe podijelio na paragrafe. Za svaki je paragraf izradio i regestu, a načinio je i predmetna kazala. U doba Republike *Statut* nije bio tiskan, ali su kolali brojni rukopisni primjerci koji su se koristili u državnim uredima, sudovima i u pravničkim krugovima. Zna se da je u trenutku potpunog osamostaljenja Dubrovačke Republike 1358. u gradu bilo 13 primjeraka Statuta. U kasnijim stoljećima taj je broj bio znatno veći, jer je poznato da su mnogi prijepisi krasili privatne knjižnice. Prvi je primjerak iz 1272. izgubljen, a najstariji današnji prijepis Statuta potječe iz tridesetih godina 14. stoljeća. Pisan je na pergameni i čuva se u Državnom arhivu u Dubrovniku.

Prvo kritičko izdanje latinskog teksta *Statuta grada Dubrovnika iz 1272.* uredili su i objavili godine 1904. Baltazar Bogišić i Kon-

stantin Jireček. To izdanje, nastalo nakon opsežnih usporedbi više rukopisnih "redakcija", i danas je temeljno za sve analize i prijevode Statuta. Nakon niza djelomičnih prijevoda, prvo cjelovito izdanje hrvatskog teksta Statuta objavljeno je tek 1990. u prijevodu Mate Križmana i Josipa Kolanovića. Uz taj prijevod fototipski je reproducirano Bogišić-Jirečekovo izdanje latinskog teksta, a napose je vrijedna popratna rasprava Antuna Cvitanića. U njoj je autor raščlanio sadržaj dubrovačkog Statuta i pojedinih njegovih pravnih instituta s pomoću poredbene građe drugih statutarnih zbirki naših komuna.

Budući da je izdanje iz 1990. odavno rasprodano, Državni arhiv u Dubrovniku, kao izdavač, odlučio se za ponovno objavljivanje Statuta. Ovaj put riječ je i o novom prijevodu, čiju je prvu verziju već početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća dovršio ugledni dubrovački arhivist i paleograf Zdravko Šundrica (1915-1995). Njegov su rad umnogome dopunili, poboljšali i osuvremenili iskusni arhivisti dubrovačkog arhiva Ante Šoljić i Ivo Veselić, pa sva trojica potpisuju prijevod novog izdanja koje, u odnosu na prethodno, nudi neka drukčija prijevodna rješenja. U »Riječi priređivača i prevoditeljâ« Šoljić i Veselić progovorili su o postupku, poteškoćama i dvojabama oko priređivanja i prevođenja ovog izdanja. Za razliku od prethodnog, u ovom je luksuznom Statutu prijevod tiskan na desnim stranicama, usporedo s latinskim originalom u poznatoj Bogišić-Jirečekovoj redakciji. Knjizi su dodana brojna pomagala: dvojezična kazala imena, ustanova, mjesta i stvari, pregled novca i mjera, te tumač manje poznatih riječi. Uvodnu studiju »Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta« napisala je Nella Lonza. Nakon izvrsne Cvitanićeve analize iz prethodnog izdanja, autorica se odlučila za drugačiji pristup. Na temelju obuhvatnog poznavanja arhivskih izvora i dubrovačke pravne prakse, ona je raščlanila pravnu i društvenu ulogu Statuta "iznutra". U uvodnoj je studiji prikazala kako je Statut živio sa zajednicom koja ga je iznjedrila, kako se u njoj gradio i razgrađivao, kako se njegov sadržaj protezao na grane prava

i državni teritorij, kako ga je citirala pravna praksa ili se od njega šutke udaljavala, kako je statutarni tekst bilježio političke prijelome te kako se, kao plod tradicionalizma, Statut uklapao u mit o dubrovačkoj državi. Lonza ukazuje na terminološke zamke i suodnos Statuta s drugim sastavnicama dubrovačkog pravnog poretka, napose sa starijim predstatutarnim propisima. Neke norme Statuta preuzete su iz običajnog prava, dok su se neka rješenja oslanjala na baštinu rimskog prava, kojoj je u srednjovjekovnoj Europi udahnut novi život. Elementi Statuta potječu iz raznih pravnih tradicija. Osim domaćih običaja, tu su i pravna rješenja koja proizlaze iz dodira s obližnjim hrvatskim prostorima i slavenkim zemljama u zaleđu (npr. stanak i porota). U pojedinim institutima i terminima prepoznaje se bizantski utjecaj, stigao neposredno iz Istočnog Rimskog Carstva ili posredno iz južne Italije (npr. epitropi u nasljednom pravu i entega u pomorskom pravu). U početnim glavama kaznenog prava i u uredbama o ustroju vlasti očituje se utjecaj mletačkog državno-političkog konteksta. Najposlije, Statut se u mnogim elementima dodiruje s europskom pravnom baštinom (npr. odredbe o razbaštinjenju neharmonog nasljednika i o dokaznom sustavu).

Sam Statut se sve do početka 15. stoljeća pomalo gradio, razgrađivao i preslagivao. Ipak, veliki dijelovi pravnog poretka ostali su nedotaknuti. Ta "šutnja statuta" govori da su mnogi prijevori bili prepušteni običajnom pravu, ili pak pojedincima da ih riješe po zajedničkoj volji i dogovoru. U tom je smislu Lonza analizirala različite "redakcije" i prijepise koji su se koristili u višestoljetnoj pravnoj praksi. Pritom autorica prati promjene Statuta u odnosu na iza-zove prakse i njegov konzervativni duh. Najstariji prijepis (redakcija B) prikazuje statutarni tekst kako je izgledao približno 1349., a do prve značajne promjene u vidu čišćenja mletačkih atributa dolazi s prijelomnom 1358., kada započinje i samostalna dubrovačka državnost. U pola stoljeća nakon toga, Statut se tu i tamo neznatno mijenjao, a oko 1409-1410. utvrđen je u svom konačnom obliku i nije se u njega više nikada zadiralo, s obzirom da su us-

poredo nastajali i drugi zakonski zbornici. Autorica ističe pitanje zakonitosti, tj. probleme u odnosu na provedbu statutarnih normi u dubrovačkoj staleškoj zajednici. Zaključuje da dubrovačku sredinu ne treba zamišljati kao prostor premoćne vladavine prava. Slobodna prosudba i oportunitet sudaca često su ovisili o političkoj volji, koja je, pak, bila staleški određena. Za dubrovačku zajednicu i vodeći aristokratski stalež nezaobilazno je bilo i simboličko značenje Statuta. Statut je, naime, poprimio značaj jednog od snažnih simbola dubrovačke države i vladajućeg plemićkog sloja. Vlastela su svake godine u prosincu u Velikom vijeću prisezali polaganjem ruke na Statut, a isto tako i knez i drugi dužnosnici prilikom preuzimanja službe. Obredni karakter prisege na Statut bio je svjetovni odraz liturgijske uloge sv. Pisma u duhovnoj i vjerskoj sferi. Shvaćajući da politička legitimacija počiva na pravnoj tradiciji, Dubrovčani su zazirali od promjena statutarnog prava. Radije su trpjeli izričaj koji više nije sasvim odgovarao stvarnosti nego napuštali stari tekst simboličkog naboja. Dubrovački politički identitet gradio se na idejama samosvojnosti i tradicije, a Statut je predstavljao i jedno i drugo. Poput sv. Vlaha, zidina, grba i Orlandoва stupa, Statut je bio biljeg dubrovačkog identiteta.

U odredbama Statuta iščitava se tisućljetni pravni i društveni život Dubrovnikā kao komune i države. Poput Statuta, koji je bio utemeljen na raznorodnoj pravnoj baštini, i dubrovački se identitet povijesno oblikovao otvorenosću prema drugom i poštivanjem vlastitog. Bogatstvom informacija Statut predstavlja neprocjenjivi izvor za našu povijesnu znanost, a njegove norme dokaz su visokog stupnja civiliziranog života koji su dosegli stari Dubrovčani. Najzad, Dubrovački statut potvrđuje da je pravni poređak i u predgradansko doba bio jedini temelj napretka i sigurnosti.

Stjepan Ćosić

Gli accordi con Curzola 1352-1421, izd. Ermanno Orlando. [Pacta Veneta, 9]. Roma: Viella, 2002., 106 str.

Prije nešto više od desetljeća Gherardo Ortalli, sa suradnicima okupljenima oko Odsjeka za povijesne studije Sveučilišta u Veneciji, pokrenuo je seriju pod nazivom *Pacta Veneta*. Namjera uredništva bila je sustavno objavljivati ugovore koje je Prejasna zaključivala s "velikim silama" i manjim središtima, sa susjedima i dalekim narodima, a koji se odnose se na vojnu, političku i gospodarsku sferu. Tekstovi su sačuvani u Mletačkom državnom arhivu, u nizu *Libri Pactorum* koji seže još u kraj 12. stoljeća, te u mlađim prijepisima. Uz kritičko izdanje teksta ugovora, svesci redovito sadrže uvod u kojem se rekonstruira povijesni i politički kontekst u kojem je dokument nastao, te bibliografiju i kazala.

Prvih osam svezaka, posvećenih ugovorima Venecije s Bresciom, Aleppom, Fanom, Bizantom (2 sveska), Imolom, Genovom i Armenskim kraljevstvom, odnosilo se na razdoblje od 10. do 15. stoljeća. Nedavno je objavljen i deveti o sporazumima Mletačke Republike s Korčulom (1352-1421), a priredio ga je Ermanno Orlando, koji se već uspješno okušao u izdanjima povijesne građe.

U kratkom uvodu (str. 10-11) autor je skicirao važnost dalmatinskog prostora, napose Korčule, za sigurnu i nesmetanu plovidbu Jadranom. Nakon ovog općenitog uvoda, Orlando je prešao na sporazume Venecije i Korčule iz 1352. i 1420., a uz njih je objavio i nekoliko drugih dokumenata koji su s njima u tijesnoj vezi. Svakome od ova dva "grozda" građe (str. 35-51 i 76-89) prethodi studija koja čitatelja upoznaje s povijesnim prilikama u tom razdoblju, konkretnim okolnostima u kojima je dokument nastao, njegovim sadržajem i političkim značenjem (str. 14-34 i 54-75). U njima nema nekih velikih novosti ni značajnih otkrića, što u ovakvom izdanju ni nije nužno. Međutim, hrvatskoj znanstvenoj publici bit će svakako zanimljiv i koristan nešto širi okvir mletačke krize